

Адміністративне право і процес

УДК 347.85

Сорока Лариса Володимирівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи
Науково-дослідний інститут публічного права*

Сорока Лариса Владимировна

*кандидат юридических наук, доцент,
заместитель директора по научной работе
Научно-исследовательский институт публичного права*

Larysa Soroka

*PhD in Law, Associate Professor
Scientific Institute of Public Law
ORCID: 0000-0002-6979-6049*

**НОРМАТИВНА БАЗА КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ
ВИКЛИКИ**

**НОРМАТИВНАЯ БАЗА КОСМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ:
СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ**

**REGULATORY BASIS OF SPACE ACTIVITIES: MODERN
CHALLENGES**

Анотація. Стаття присвячена аналізу базових міжнародно-правових актів щодо космічної діяльності. Механізм правого регулювання космічного простору представляє собою сукупність: 1) задекларованих міжнародних гарантій здійснення освоєння космічного простору, що ґрунтуються на визнанні його як цінності, що не може бути націоналізована, привласнена чи пошкоджена; 2) національних юридичних засобів впливу на космічні відносини, що виникають під час здійснення космічної діяльності конкретною країною чи її представниками; 3) норм приватного космічного

права, яке знаходиться на стадії формування. У роботі робиться висновок, що нормативна база космічного міжнародного права потребує оновлення, оскільки більше не контролює динаміку космічної діяльності. Зрозуміло, що від прийняття перших актів космічне законодавство поступово оновлюється, про що свідчить наявність відносно сучасних міжнародних актів. Однак, більшість сучасних питань досі знаходяться поза увагою міжнародного космічного права, оскільки виходить за межі його предметного поля. Отже, міжнародні норми дослідження і використання космічного простору за своєю суттю є міжнародними гарантіями освоєння космічного простору - сукупністю сталих правил, що репрезентують свободу космосу та його небесних тіл від будь-яких конфліктних ситуацій, що ґрунтуються на обов'язку відповідальності за неправомірність дій, в тому числі порушення порядку здійснення дослідницької діяльності та використання космічного простору у військових цілях. В сучасній парадигмі наукових знань про космос вони мають бути оновленими в аспекті своєї гнучкості та пристосованості до практичних викликів сьогодення.

Ключові слова: міжнародні принципи, космічна діяльність, нормативно-правові акти, космічний простір, публічне адміністрування, національне законодавство.

Анотація. Стаття посвячена аналізу базових міжнародно-правових актів по космической деятельности. Механизм правового регулирования космического пространства представляет собой совокупность: 1) задекларированных международных гарантий осуществления освоения космического пространства, основанные на признании его как ценности, не может быть национализирована, присвоена или повреждена; 2) национальных юридических средств воздействия на космические отношения, возникающие при осуществлении космической деятельности конкретной страной или ее представителями; 3) норм частного космического права, которое находится на стадии формирования.

В работе делается вывод, что нормативная база космического международного права нуждается в обновлении, так как больше не контролирует динамику космической деятельности. Понятно, что от принятия первых актов космическое законодательство постепенно обновляется, о чем свидетельствует наличие относительно современных международных актов. Однако, большинство современных вопросов до сих пор находятся вне поля зрения международного космического права, поскольку выходит за пределы его предметного поля. Итак, международные нормы исследования и использования космического пространства по своей сути являются международными гарантиями освоения космического пространства – то есть это совокупность устоявшихся правил, устанавливающих свободу космоса и его небесных тел от любых конфликтных ситуаций, основанные на обязанности нести ответственность за неправомерность действий, в том числе за нарушение порядка осуществления исследовательской деятельности и использования космического пространства в военных целях. В современной парадигме научных знаний о космосе они должны быть обновленными в аспекте своей гибкости и приспособленности к практическим вызовам современности.

Ключевые слова: *международные принципы, космическая деятельность, нормативно-правовые акты, космическое пространство, публичное администрирование, национальное законодательство.*

Summary. *The article is devoted to the analysis of basic international legal acts on space activities. The mechanism of the right regulation of outer space is a set of: 1) declared international guarantees for the implementation of outer space, based on recognition of it as a value that cannot be nationalized, appropriated or damaged; 2) national legal means of influencing the space relations that arise in the exercise of space activities by a particular country or its representatives; 3) the rules of private space law, which is at the stage of formation. The paper concludes that the regulatory framework of space international law needs updating because*

it no longer controls the dynamics of space activity. It is clear that since the adoption of the first acts, space legislation has been gradually updated, as evidenced by the presence of relatively modern international instruments. However, most contemporary issues are still outside the scope of international space law, as it falls outside its scope. Therefore, international standards of space exploration and use are inherently international safeguards for space exploration - a set of permanent rules that represent the freedom of the cosmos and its celestial bodies from any conflict situations based on the responsibility of wrongdoing in therefore, violations of the order of exploration and use of outer space are not intended. In the modern paradigm of scientific knowledge of space, they need to be updated in terms of their flexibility and adaptability to the practical challenges of today.

Key words: *international principles, space activity, regulations, outer space, public administration, national law.*

Постановка проблеми. Кожна держава має за мету - покращення життя, створення нових умов для суспільства, які давали б позитивні зрушення на базі економічних, політичних та соціальних засад розвитку. Тому, вкрай важливим є розуміння стратегічного плану майбутнього, беручи за основу глобалізаційні процеси сучасності. Відтак, актуальним є розгляд шляхів правового врегулювання космічної діяльності на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового забезпечення космічної діяльності розглядалися різними авторами, як українськими так і зарубіжними. Разом з тим, означені питання потребують нового погляду у зв'язку із активізування комерційної космічної діяльності та появи нових учасників на міжнародній арені.

Формування цілей статті полягає у дослідженні міжнародних нормативно-правових актів щодо космічної діяльності, сучасного стану правового регулювання космічних відносин.

Виклад основного матеріалу. Правовий регулюючий вплив на космічні відносини здійснюється на двох рівнях: на міжнародному та на національному. На першому рівні (міжнародному) – в площині інтернаціональних питань, в тому числі запровадження єдиного правового режиму, однакового для усіх – регулювання здійснює ООН. На другому рівні (національному) - кожна конкретна держава в особі уповноважених нею органів публічної адміністрації, у розгалуженому вигляді уточнює і розширює космічні норми щодо використання космічного простору.

Міжнародна спільнота обрала вектор врегулювання даних відносин більш схожого до всеосяжного, однак не встановлюючи конкретизації, що надає можливість національній публічній адміністрації варіанти застосування адміністративного інструментарію. Однак, на ряду із загальними нормами, містяться і заборонні норми, які є обов'язковими до дотримання та виконання. Таким способом визначається поведінка суб'єктів цих відносин, тим самим виконується регулятивна, охоронна, захисна та забезпечувальна функції для гарантування законних інтересів усього людства.

Відповідно, юридичні засоби впливу мають досить різноманітний характер, і застосовуються задля встановлення та реалізації режимності в аналізованій сфері. Одним із основних є саме нормативне забезпечення, яке зводиться до правової норми та відображається в космічному законодавстві. Від так, основу нормативно-правового забезпечення космічного законодавства складає його нормативно-правова база яка, в свою чергу, формується низкою міжнародних норм та доповнюється національними, здебільшого публічно-правовими нормами, оскільки аналізована діяльність здійснюється від імені та в інтересах держави або міжнародного об'єднання.

З цього слідує, що сучасне правове врегулювання космічних відносин має щонайменше два концептуальних підходи: перший, пріоритет міжнародних інституцій (або концепція світової безпеки) в аспекті вивчення

космічного простору різноманітними методами; другий, концепція самозабезпечення національних держав, як спосіб автономного вирішення питань, що стосуються здійснення космічної діяльності окремою державою, її громадянами чи підприємствами. Як показує практика існування космічного права, перший підхід мав б бути домінантним, оскільки безпека людства – основоположне правило співіснування народів, націй та власне держав. Однак, в силу того, що суверені держави, в першу чергу, вирішують свої внутрішні проблеми, а міжнародні проблеми для них є другорядними, а також те, що прийняття міжнародного правового акту вимагає тривалого часу, розвиток космічного права, зараз здійснюється, на основі прийняття державами нових національних космічних норм права.

У 1959 році сталась визначна подія – в ООН створено Управління з питань космічного простору (UNOOSA) [1]. Тим самим було визначено необхідність міжнародного співробітництва у космічному просторі. Майже через 10 років, в 1967 році, було вперше ухвалено конкретну угоду про освоєння космосу - Договір про принципи, що регулюють діяльність держав у дослідженні та використанні космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (TPGASEUOS) [2]. Даний Договір стосувався саме космосу і встановлював правові засади регулювання його простору, однак визначальна його спрямованість була направлена на встановлення принципів діяльності держав. З цього слідує, що було застосовано «недо-монополістична» модель врегулювання космічних відносин, де по-факту була здійснена спроба зафіксувати міжнародний режим здійснення розвідувальних робіт космічного простору без встановлення відповідних механізмів щодо тотального регулювання, шляхом декларування основоположних засад здійснення такої діяльності.

В будь-якому разі, ухвалення Договору по космосу ознаменувало два важливих моменти в історії міжнародного права, а саме: офіційне визнання існування окремого правового режиму реалізації космічної діяльності;

створення першого нормативного документа, який проголошує космос та його небесні тіла якою цінністю і благом людства. Значення Договору підтверджується його сучасним характером, навіть через п'ять десятиліть після його вступу в силу завдяки його загальному комплексу принципів.

Аналізований Договір був в значній мірі заснований на Декларації правових принципів, що регулюють діяльність держав з дослідження і використання космічного простору, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю, але було додано кілька нових положень. Договір був відкритий для підписання трьома урядами-депозитаріями в січні 1967 року, а вступив в силу в жовтні 1967 року [2].

В зв'язку з тим, що договір був підписаний в період зародження національної космічної діяльності та призначався для вирішення питань, які можуть виникнути у процесі розвитку космічних технологій, за своєю суттю він мав загальні положення. Його норми деталізувались та уточнювались пізніше з прийняттям інших космічних договорів [2]: Угоди про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених в космічний простір № 2345 (XXII) від 1967 року, Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами №2777 (XXVI) від 1971 року, і Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір №3235 (XXIX) від 1974 року, та інших.

Однак, не зважаючи на це, договір все ще служить основою для національного космічного законодавства, створеного за останні півстоліття. Він є фундаментом міжнародного космічного права, і вся національна космічна діяльність підпадає під дію цього договору.

Для наглядності зазначимо, що основоположними принципами діяльності держав з дослідження і використання космічного простору є: 1) реалізація діяльності здійснюється на благо і в інтересах всіх країн і є надбанням всього людства; 2) космічний простір є вільним для дослідження і використання всіма державами; 3) космос та його небесні тіла не підлягають

національному присвоєнню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими засобами; 4) держави не повинні розміщувати: ядерну чи зброю масового знищення на орбіті або на небесних тілах, розміщувати їх в космічному просторі будь-яким іншим способом; 5) Місяць і інші небесні тіла будуть використовуватися виключно в мирних цілях; 6) астронавти будуть вважатися посланниками людства; 7) держави несуть відповідальність за національну космічну діяльність, здійснювану урядовими або неурядовими організаціями; 8) держави несуть відповідальність за шкоду, заподіяну їх космічними об'єктами, а також держави повинні уникати шкідливого забруднення простору [2].

Отже, бурхливий розвиток дослідницької та пізнавальної діяльності космосу та його тіл спонукав міжнародну спільноту до активних дій в площині нормативного врегулювання діяльності держав в цій сфері. Підписання спільної угоди між могутніми державами-передовиками в цей проміжок часу започаткувало новий етап людства – вивчення та пізнання не тільки зримого, а й всеосяжного, невідомого космосу. Задекларовані Договором принципи, є нічим іншим, як наднаціональним джерелом космічного права, що і започаткувало його як галузеву та наукову течію.

Зрозуміло, що вищенаведені джерела норм міжнародного космічного права не враховують сучасні виклики. Очевидно, що суспільство, держава та й космічна діяльність зокрема не є статичними, і коли вони змінюються, нормативні акти часто залишаються, як «жорстка екзоструктура», що більше не підходить під існуючу модель регулювання космічних відносин. Зокрема, до таких викликів відносяться: визначення меж космічного простору, мінімізування космічного сміття, регулювання здійснення нових наукових досліджень, особливості права інтелектуальної власності на космічні ресурси та деякі інші.

Космічна галузь має перейти до реальних інноваційно-інвестиційних засад формування, оскільки її розвиток в умовах дефіциту бюджетного фінансування неможливо забезпечити без вкладення інвестиційних коштів. Відтак є потреба створення дієвого механізму правового регулювання відносин, насамперед комерціалізації космічної діяльності, напрацювання системи заходів та принципів державного регулювання, спрямованих на організацію й підтримку міжнародної та національної космічної діяльності, стимулювання приватного сектору економіки та залучення позабюджетних, приватних джерел фінансування космічних проектів і програм [3, с.11].

Висновки: нормативна база космічного міжнародного права потребує оновлення, оскільки більше не контролює динаміку космічної діяльності. Зрозуміло, що від прийняття перших актів космічне законодавство поступово оновлюється, про що свідчить наявність відносно сучасних міжнародних актів. Однак, більшість сучасних питань досі знаходяться поза увагою міжнародного космічного права, оскільки виходить за межі його предметного поля. Отже, міжнародні норми дослідження і використання космічного простору за своє суттю є міжнародними гарантіями освоєння космічного простору - сукупністю сталих правил, що репрезентують свободу космосу та його небесних тіл від будь-яких конфліктних ситуацій, що ґрунтуються на обов'язку відповідальності за неправомірність дій, в тому числі порушення порядку здійснення дослідницької діяльності та використання космічного простору у військових цілях. В сучасній парадигмі наукових знань про космос вони мають бути оновленими в аспекті своєї гнучкості та пристосованості до практичних викликів сьогодення.

Література

1. General Assembly in its resolution 1348 (XIII) of 13 December 1958. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/index.html>
2. Международное космическое право: документы Организации Объединенных Наций, 2017. URL: https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2017/stspace/stspace61rev_2_0_html/V1703166-RUSSIAN.pdf
3. Шемшученко Ю. С., Семеняка В. В. Сучасний стан та необхідність реформування космічного законодавства України. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 9-16.

References

1. General Assembly in its resolution 1348 (XIII) of 13 December 1958. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/index.html>
2. International Space Law: United Nations Documents, 2017. URL: https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2017/stspace/stspace61rev_2_0_html/V1703166-RUSSIAN.pdf
3. Shemshuchenko Yu. S., Semenyaka V. V The Current State and Necessity of Reforming Space Legislation of Ukraine. Journal of the Kyiv University of Law. 2019. № 2. P. 9-16.